

AZƏRBAYCAN RESPUBLİKASI
DÖVLƏT TƏHLÜKƏSİZLİYİ XİDMƏTİNİN
HEYDƏR ƏLİYEV ADINA AKADEMİYASI

105

1919-2024

Təhlükəsizlik orqanlarının
yaradılmasının 105 illik yubileyinə həsr olunmuş
«Azərbaycanın təhlükəsizlik orqanları: tarixi inkişaf və müasirlik» mövzusunda
respublika elmi-praktiki konfransının

TEZİSLƏRİ

15 mart 2024-cü il

Mündəricat

Ön söz	3
I bölmə: Hüquq elmləri	6
h.e.d., professor Mətanət Əsgərova Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyası "Beynəlxalq Cinayət Məhkəməsi və dövlətlər arasında hüquqi yardım məsələləri"	7
h.e.d. Rauf Qarayev Bakı Dövlət Universiteti "Separatçı ərazi qurumlarının ləğv edilməsinin beynəlxalq hüquqi aspektləri"	9
h.ü.f.d. Məhəmməd Quluzadə Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu "ABŞ Məhkəməsi Ermənistanın məsuliyyətinə dair işə baxa bilərmi?"	11
h.ü.f.d., dosent Asif Qədirov Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası "Əqdin etibarsızlığı əsaslarından biri kimi məcburetmanın əqdi bağlamağa məcbur edilən şəxsin iradəsi üzərindəki təsiri"	13
h.ü.f.d. Gülşən Cəbi Bakı Dövlət Universiteti "Küçə adlarının hüquqi tənzimlənməsi, mədəni irs və ideoloji məsələlər haqqında"	15
h.ü.f.d. Reyhan Cəfərova Ədliyyə Nazirliyinin Ədliyyə Akademiyası "Конституция Азербайджанской Республики в контексте международного права".	18
h.ü.f.d., dosent Mehriban Babaxanova Azərbaycan Dillər Universiteti "Vətəndaş cəmiyyəti və dövlət"	20
h.e.d., dosent Zaur Məmmədov, Novruz Nuriyev AMEA-nın akademik Z.M.Bünyadov adına Şərqsünaslıq İnstitutu "XIII-XIV əsrlərdə Azərbaycanda cəza hüququ və onun müasir hüquq sistemlərində izləri əlyazma qaynaqları əsasında"	22
h.ü.f.d., dosent İlham Əliyev AMEA-nın Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu "Этические основы закона в истории политико-правовой мысли Азербайджана в раннем Средневековье"	24
h.ü.f.d. Samirə Babayeva Azərbaycan Respublikasının Prezidenti yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası "Dövlətin cəza siyasətinin təşkilində cinayət qanununun təkmilləşdirilməsinin əhəmiyyəti"	26
h.ü.f.d. Nigar Qələndərli Baş Prokurorluğun Elm-Tədris Mərkəzi "Müasir dövrdə təhlükəsizlik sahəsində inkişaf prosesi"	29
h.ü.f.d. Tuqay Əliyev Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu "Süni adaların hüquqi statusu haqqında"	31
İradə Xəlilova Baş Prokurorluğun Elm-Tədris Mərkəzi "Prokurorluq orqanlarında etik davranış qaydalarının təkmilləşdirilməsi"	33
Yavər Məmmədova Dövlət Gömrük Komitəsinin Akademiyası "Bullinq və kiberbullinqin müqayisəli təhlili"	35
Aygül Cahangirova Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu "Milli Təhlükəsizlik Konsepsiyası Azərbaycan Respublikasında insan hüquq və azadlıqlarının müdafiəsinin qarantı kimi"	37

Məhəmməd QULUZADƏ

h.ü.f.d.

Hüquq və İnsan Haqları İnstitutu

e-mail: mguluzade@ihri.az

ABŞ MƏHKƏMƏSİ ERMƏNİSTANIN MƏSULİYYƏTİNƏ DAİR İŞƏ BAXA BİLƏRMI?

Ermənistanın etnik azərbaycanlılara qarşı həm Ermənistan ərazisində, həm də Qarabağda işğal olunmuş ərazilərdə törətdiyi beynəlxalq hüquqazidd əməllər, o cümlədən beynəlxalq cinayətlər birmənalı olaraq beynəlxalq məsuliyyətə əsas verir. Təəssüf ki, mövcud beynəlxalq mexanizmlər çərçivəsində bu məsuliyyətin tanınması və dəymiş ziyana görə Ermənistan tərəfindən kompensasiyanın ödənilməsi sahəsində ciddi problemlər mövcuddur. Bu problemlər, əsasən, beynəlxalq mexanizmlərin Ermənistanına münasibətdə yurisdiksiyası, tərəflərin razılığı və digər amillərlə əlaqədardır. Bununla belə, artıq Avropa İnsan Hüquqları Məhkəməsinin *Çıraqov və başqaları Ermənistanına qarşı* işi üzrə qərarı müsbət təcrübə kimi dəyərləndirilməlidir.

2004-cü ildə bir qrup qurban və onların ailələri 2002-ci və 2004-cü illərdə İsraildə törədilən terror aktlarına əsaslanaraq Fələstin Azadlıq Təşkilatını (FAT) və Fələstin Muxtariyyətini (PA) ABŞ-də məhkəməyə verdilər. Məhkəmə onun cavabdehlər üzərində şəxsi yurisdiksiyaya malik olduğunu təsdiq etdi və jüri mühakiməsindən sonra 655 milyon dollar təzminat ödənilməsinə qərar verdi. Lakin *Waldman Fələstin Azadlıq Təşkilatına qarşı* (2016) işində İkinci Daire, cavabdeh üzərində nə xüsusi, nə də ümumi şəxsi yurisdiksiya taparaq qərarı ləğv etdi. Konqres 2018-ci il *Terrorla Mübarizənin Aydınlaşdırılması Aktı* ilə məsələyə aydınlıq gətirərək bildirdi ki, Antiterror Aktına uyğun olaraq mülki iddialar üçün Birləşmiş Ştatlardan müəyyən yardım qəbul edərsə və ya prezidentin icazəsi olmaqla ABŞ-də ofisi varsa, mülki işlər üzrə "cavabdeh şəxs yurisdiksiyaya razılıq vermiş sayılır".

Cavabdehlər bu cür fəaliyyətləri dayandırdıqda, Konqres ikinci qanunu - 2019-cu il Terror Qurbanları üçün Təhlükəsizliyin və Ədalətin Təşviq Aktını (PSJVTA) qəbul etdi. Bu qanun xüsusi olaraq Fələstin Azadlıq Təşkilatına və Fələstin Muxtariyyətinə şamil edilir və terrorçulara da, onların ailələrinə də ödənişlərin edilməsi və ya Birləşmiş Ştatlarda ofis olması (icazə müddəası olmadan) yurisdiksiyaya razılıq vermiş kimi sayılır.

Digər bir nümunə 1996-cı ildə Konqres tərəfindən qəbul edilən Helms-Burton Aktı ilə əlaqəlidir. Helms-Burton ABŞ vətəndaşlarına Kuba hökuməti tərəfindən müsadirə edilmiş əmlakla "alver edən" hər hansı bir şəxsi əmlakın dəyərindən üç dəfə çox olan zərər üçün məhkəməyə verməyə icazə verən bir əsas yaratdı. Digər ölkələrlə qarşılıqlı əlaqə ilə bağlı narahatlıqlara istinad edərək, hər bir ABŞ prezidenti bu müddəanı 2019-cu ilə qədər dondururdu, lakin Prezident Tramp onu dondurmadı və Helms-Burton iddialarına ilk dəfə yol açdı.

Bir zamanlar ABŞ vətəndaşlarına məxsus olan hər hansı əmlakdan istifadə edərək kommərsiya fəaliyyəti ilə məşğul olan hər bir şəxs bu Akta əsasən potensial olaraq məsuliyyət daşıyır. Məsuliyyətin əhatə dairəsi ilə bağlı yeganə məhdudiyyət ondan ibarətdir ki, iddiaçıların əmlakı müsadirə edilən zaman onlar ABŞ vətəndaşı olmalı və Beynəlxalq İddiaların Tənzimlənməsi Aktına uyğun olaraq Xarici İddiaların Həll edilməsi Komissiyasında iddia qaldırmış olmalıdırlar.

Göründüyü kimi, ABŞ məhkəməsinin ABŞ ərazisindən kənarında baş vermiş hadisəyə dair işə baxması üçün bir neçə şərtin olması vacibdir: a) şəxs(lər) ABŞ vətəndaşı olmalı; b) Cavabdeh tərəf Birləşmiş Ştatlardan müəyyən yardım qəbul etməli;

- c) ABŞ-də ofisi olmalı; d) iddialar üçün hüquqi əsas Konqres tərəfindən qəbul edilməli; e) Konqres tərəfindən qəbul edilən sənədi ABŞ Prezidenti bloklamamalıdır.

Qeyd edilən əsasların hamısının eyni vaxtda mövcud olması şərt deyil. Təcrübədə öz ərazisindən kənarında baş vermiş işlərə baxmaq ABŞ-də digər ölkələrlə müqayisədə daha tez-tez rast gəlinir. Məsələn, *Yunis* işində terrorçunun təyyarəni partlatması ərazi baxımından ABŞ-də olmamasına, terrorçunun ABŞ vətəndaşı olmamasına, təyyarənin ABŞ şirkətinə məxsus olmamasına baxmayaraq, bu işə ABŞ məhkəmələrində baxılmış və əsas kimi partladılan təyyarənin içərisində bir neçə ABŞ vətəndaşının olması qeyd edilmişdir.

ABŞ-də bu tip ekstraterritorial işlərin hədsiz çox olması Avropa qitəsində heç də həmişə isti qarşılanmır. Belə ki, ABŞ məhkəmə qərarlarının üçüncü dövlətlərə tətbiq edilməsi praktikasını məhdudlaşdırmaq məqsədilə Avropa İttifaqı 1996-cı ildə Avropa Bloklama Statutu qəbul etmiş, ABŞ məhkəmələrinin İran ilə əlaqədar çıxardığı arbitraj qərarlarını Avropa İttifaqında ekstraterritorial sanksiya kimi təsirdən məhrum etmiş və bununla da Avropa biznesinin İranla işgüzar təmaslarına dair öz qərarlarını sərbəst vermələri üçün imkan yaratmışdır.

Bundan başqa, iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlar sahəsində dövlətlərin ekstraterritorial öhdəliklərinə dair Maastrixt Prinsiplərinə (Maastrixt Prinsipləri) əsasən, müharibə aparıb ərazi işğal edən və ya öz milli ərazisindən kənarında əraziyə başqa üsulla effektiv nəzarəti həyata keçirən dövlət həmin ərazidə olan şəxslərin iqtisadi, sosial və mədəni hüquqlarına hörmət etməli, onları qorumaq və təmin etməlidir. Həmçinin, bu prinsiplər tələb edir ki, effektiv hüquqi müdafiə vasitələri və təzminatların səmərəli olması üçün operativ, hərtərəfli və qərəzsiz araşdırma aparmağa qadir olmalıdır; pozuntu davam edərsə, onun dayandırılması və adekvat təzminat, o cümlədən, zəruri hallarda, restitusiya, kompensasiya, satisfaksiya, rehabilitasiya və təkrarlanmama təminatlarına yol açmalıdır.

Beləliklə, Ermənistan ərazisində və ya Qarabağın işğal edilmiş ərazisində mülkiyyət hüquqları pozulmuş şəxslər ABŞ vətəndaşlığını əldə edə bilsələr (belələri yüzlərlədir), potensial olaraq ABŞ məhkəməsində Ermənistanla qarşı iddia(lar) qaldıra, ABŞ-dəki erməni lobbisi tərəfindən Ermənistan və qondarma "Artsax" mütəmadi yardım edildiyini iddia edərək və Ermənistan terror təşkilatının ofisinin ABŞ-də mövcudluğuna əsaslanaraq təzminat tələb edə bilərlər.